

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ КНИЖКИ-КАРТИНКИ ДЛЯ ДІТЕЙ: КЛЮЧОВІ ТЕМИ І ОБРАЗИ

CONTEMPORARY UKRAINIAN PICTURE BOOKS FOR CHILDREN: KEY THEMES AND IMAGES

Качак Т.Б.,

orcid.org/0000-0002-6863-1736

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Круль Л.М.,

orcid.org/0000-0003-1437-7469

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті проаналізовано художні особливості сучасних українських книжок-картинок для дітей, окреслено тематику та ключові образи вербального та візуального компонентів. За останнє десятиліття в Україні у цій категорії з'явилося багато оригінальних книг, які уже є трендами і перебувають поза часом (актуальні були, є і будуть) і простором (не обмежені кордонами країни, певної мови чи ментального світогляду). Розглянуто книжки-картинки «Війна, що змінила Рондо», «Голосно, тихо, пошепки», «Я так бачу» Романи Романишин та Андрія Лесіва, «День народження ялинки» Оксани Були, «Абетку», укладену Іваном Малковичем та проілюстровану Костем Лавро; серію пізнавальних арт-буків, абеток-енциклопедій про видатних українців «Від А до Я»; «Казку про Майдан» і «Казку про Світло» Христини Лукашук; «Дім» Катерини Тихозорої та Олександра Продана; «Жовтий метелик» Олександра Шатохіна; «П'ять колосків. Голодомор. Історії про те, як зникали українці» Юлії Смаль та Юлії Ганик; «Півник», «Півник-переможець», «Пес Патрон. Маленька історія про велику мрію» Зоряни Живки та ілюстраторок Ольги Гайдамаки і Богдани Боднар; «Україна. Від первісних часів до сьогодні» Сергія Жукова та Марії Тахтаулової; «Зелена квітка тиші» Михайла Григоріва та Володимира Штанка та ін.

Зауважено, що ключовими у сучасних українських книжках-картинках для дітей є теми пізнання навколишнього світу, природи, людини, українських традицій, культури, історії, суспільних подій. Актуальними впродовж останніх років є тема і образи війни, боротьби українського народу за незалежність. Вербальний компонент книг-картинок різножанровий: вірші, казки, пізнавальні розповіді, оповідання. Популярністю користуються книжки-абетки, біографічні ілюстровані артбуки про відомих українців, пізнавальні книжки-картинки та віммельбухи для найменших, ілюстровані вірші та казки, видані у форматі книжок-картинок, де візуальні елементи домінують над текстом.

Ключові слова: дитяча література, книжки-картинки, вербальний компонент книг для дітей, візуальний компонент книг для дітей, тематика дитячих книг-картинок, художні образи.

The article analyzes the artistic features of contemporary Ukrainian picture books for children, outlines the theme and key images of verbal and visual components. Over the past decade, many original books have appeared in this category in Ukraine, which are already trends and are timeless (they were, are, and will be relevant) and space (not limited by the borders of the country, a certain language, or mental worldview). The picture books «How War Changed Rondo», «Loudly, Quietly, Whispers», «That's How I See» by Romana Romanyshyn and Andriy Lesiv, «The Christmas Tree's Birthday» by Oksana Bula, «Alphabet» compiled by Ivan Malkovych and illustrated by Kost Lavro; a series of informative art books, alphabet encyclopedias about prominent Ukrainians «From A to Z»; «The Fairy Tale of Maidan» and «The Fairy Tale of Light» by Khrystyna Lukashchuk; «House» of Kateryna Tykhozora and Oleksandr Prodan; «Yellow Butterfly» by Oleksandr Shatokhin; «Five ears of grain. Holodomor Stories of how Ukrainians were disappeared» by Yulia Smal and Yulia Hanyk; «Rooster», «Victory Rooster», «Patron Dog. A small story about a big dream» by Zoryana Zhyvka and illustrators Olga Haydamaka and Bohdana Bodnar; «Ukraine. From ancient times to the present» by Serhiy Zhukov and Maria Takhtaulova; «The Green Flower of Silence» by Mykhailo Hryhoriv and Volodymyr Shtanko were considered.

It was noted that the key themes in contemporary Ukrainian picture books for children are the knowledge of the surrounding world, nature, people, Ukrainian traditions, culture, history, and social events. The theme and images of war and the struggle of the Ukrainian people for independence have been relevant in recent years. The verbal component of picture books is of various genres: poems, fairy tales, educational stories, short stories. Alphabet books, biographical illustrated art books about famous Ukrainians, educational picture books and Wimmelbooks for the smallest, illustrated poems and fairy tales published in the format of picture books, where visual elements dominate the text, are popular.

Key words: children's literature, picture books, verbal component of children's books, visual component of children's books, themes of children's picture books, artistic images.

Постановка проблеми. В сучасному культурно-мистецькому й освітньому просторі України важливим сегментом є книжки-картинки для дітей, які поєднують вербальні та візуальні елементи, а їх читання-розгляд сприяють розвитку дитячої уяви, світогляду, естетичного сприйняття, а також формуванню ціннісних орієнтирів. Видання такого формату не втрачають популярності в європейських країнах та США, адже виконують важливу пізнавальну, виховну і розвивальну функції, є ефективним інструментом у навчанні та вихованні юного покоління. За останнє десятиліття в Україні у цій категорії з'явилося багато оригінальних книг, які уже є трендами і перебувають поза часом (актуальні були, є і будуть) і простором (не обмежені кордонами країни, певної мови чи ментального світогляду). Проте їхня художня специфіка є недостатньо дослідженою, що зумовлює актуальність узагальненого огляду й аналізу найпопулярніших і найкращих українських видань книг-картинок для дітей за останнє десятиліття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні українські книжки-картинки для дітей досі не були окремим об'єктом ґрунтовних наукових інтердисциплінарних студій. Такими вважаємо дослідження, в яких було б синтезовано аналіз вербального і візуального компонентів книжок-картинок, розглянуто їх як художньо-естетичне явище і видавничий продукт, а також здійснено узагальнений огляд з окресленням тенденцій та особливостей розвитку цього сегмента дитячої літератури. Сьогодні книжки-картинки найчастіше є об'єктом науково-методичних розвідок, де їх розглядають як засіб розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку (Л. Гаращенко, І. Деснова, С. Кондратюк, Л. Круль та ін.), окреслюють перспективи використання у спеціальній освіті (Н. Іванюшева, О. Козлюк та ін.). Окремі наукові дослідження присвячені ілюстрації у дитячих книгах (М. Єфімова, М. Токар, В. Хальпін та ін.), вімельбухам (А. Євремova). Деякі книги-картинки проаналізовано у контексті дослідження сучасної дитячої літератури у наукових працях Н. Марченко, Т. Качак, В. Кизилової, Л. Овдійчук, критичних та оглядових матеріалах В. Вздольської, А. Іванишиної, О. Купріяна, О. Луцєвської та інших дослідників сучасної дитячої літератури.

Значно ширшою і ґрунтовнішою є науково-дослідницька парадигма книг-картинок для дітей у зарубіжному науковому дискурсі. Різномасштабними є дослідження Бетіни Кюммерлінг-Май-

бауер (Bettina Kümmerling-Meibauer), яка аналізує книжку-картинку як мультимодальну форму мистецтва, зосереджується на зв'язку між зображеннями і словами. Вона звертає увагу на те, що з самого початку книжка з картинками була задумана як об'єкт, що включає різні матеріали, формати та форми, аж до ігрового об'єкта, який запускає кілька типів дій від імені дитини-користувача. У цьому контексті вказує на гібридний характер книжок-картинок, фіксує інтерфейси пов'язаних форм мистецтва (книжки художників, комікси та фільми), а також досліджує вплив цифровізації на розвиток і якість матеріалів сучасних книжок з картинками [9]. Під редакцією Бетіни Кюммерлінг-Майбауер, Йорга Мейбауера (Jörg Meibauer), Керстін Нахтіґеллер (Kerstin Nachtigäller) і Катаріни Й. Рольфінг (Katharina J. Rohlfing) видано книгу «Навчання з книжок-картинок» («Learning from Picturebooks») [8], в якій порушено питання про те, чого діти можуть навчитися, переглядаючи книжки з малюнками, незалежно від того, надруковані вони, створені в цифровому форматі чи власноруч виготовлені педагогами та дослідниками. Автори видання до аналізу дитячої літератури застосували різні теоретичні підходи, зокрема когнітивну лінгвістику, когнітивну наратологію, когнітивну поетику та когнітивну психологію.

Над питанням «Як працюють книжки-картинки» розмірковує і Перрі Нодельман (Peggy Nodelman), який стверджує, що малюнки в дитячих книжках повинні бути простими, чіткими та барвистими, щоб бути зрозумілими дітям. Це пов'язано з уявленням про те, що діти потребують простих і зрозумілих образів через їхню недосвідченість. Однак, П. Нодельман вважає, що це більше свідчить про обмежене розуміння мистецтва, ніж про реальні потреби дітей. Малюнки не лише передають фактичну інформацію, але й залежать від знання умовностей, таких як напрямки читання або хронологічний порядок зображень [11]. Науковець також переконаний, що дитячі книги не завжди потребують простих або барвистих ілюстрацій, оскільки діти можуть сприймати складніші образи і їх розуміння не обмежується лише зображенням. Експерименти показують, що якість і складність малюнків можуть навіть перешкоджати спілкуванню, оскільки діти краще розуміють текст без малюнків, ніж з надмірно складними ілюстраціями. Таку ж реакцію, як свідчить наш досвід спостереження за читачами, спостерігаємо й у тих випадках, коли малюнки в дитячих книжках низької якості й не здатні виконувати належних функцій впливу на читачів.

Соня Ландес (Sonia Landes) характеризує роль ілюстрацій у книгах-картинках, адже переконана, що «талановиті ілюстратори, такі як Рендольф Калдекотт, йдуть далі простого зображення слів, створюючи нові сюжети та персонажів, що доповнюють історію». Вона прослідковує, як цю традицію розвивають ілюстратори в сучасних дитячих книгах-картинках [10]. У сучасному українському книговиданні для дітей таке явище теж має місце. Ілюстрації відомих художників Кості Лавра, Володимира Штанка, Вікторії Ковальчук, Івана Сулими, Ростислава Попського, Олександра Продана, Максима Паленка, Катерини Штанко не лише підсилюють зміст тексту, а й творять власні смисли, засвідчують українські національні мистецькі традиції, візуалізують культурні особливості.

У педагогічно-методичному контексті важливою є книга «Діти читають книжки-картинки» Евелін Ерізпе (Evelyn Arizpe) та Морґ Стайлз (Morag Styles), де висвітлено результати досліджень, спрямованих на проблему сприйняття дітьми сучасних книг-картинок [7]. Автори зауважують здатність малих читачів розуміти складні зображення на буквальному, візуальному та метафоричному рівнях. Дослідження показало, що діти можуть аналізувати різні точки зору, настрої, повідомлення та емоції, а також чітко формулювати свої реакції на ілюстрації навіть без тексту. Цінним є дослідження реакції дітей на цифрові книжки-картинки та висновки зроблені з урахуванням культурної різноманітності реципієнтів.

На розумінні візуальних образів у книжках-картинках наголошує Френк Серафіні (Frank Serafini) [14], а Корнелія Ремі (Cornelia Rémi) зосереджує увагу на проблемі читання як гри і аналізує «когнітивні виклики віммельбуха» [13]. Є й інші дослідження зарубіжних науковців, які засвідчують різноаспектність наукових пошуків, присвячених порушеній проблемі. Їх враховуємо у контексті теоретичного осмислення обраного сегмента дитячої літератури.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити художні особливості сучасних українських книжок-картинок для дітей, особливу увагу звернути на їх тематику та ключові образи вербального та візуального компонентів.

Виклад основного матеріалу. Книжки-картинки стали важливим явищем дитячої літератури, яка активно розвивається в Україні. Сучасні українські ілюстратори й письменники активно експериментують із стилями та техніками, темами і жанрами, що дозволяє їм створювати унікальні твори, які відображають багатство української

культури та сучасні суспільні реалії. Ці книжки не лише забезпечують дітям пізнання себе і світу, але й сприяють розвитку їхньої соціальної та культурної ідентичності.

Знаковим є видання «Війна, що змінила Рондо» Романи Романишин та Андрія Лесіва (Арт-студія «Аграфка», Видавництво Старого Лева, 2015). Відомо в Україні та за її межами книга-картинка перекладена кількома мовами, внесена до щорічного каталогу книжкових рекомендацій в галузі міжнародної дитячої та юнацької літератури «Білі круки – 2015» («White Ravens 2015»), у список найкращих ілюстрованих видань 2021 року, укладений американським журналом Kirkus Reviews; відзначена на конкурсі найкращих дитячих книжок на Болонській виставці дитячої книги «Bologna Ragazzi Award 2015». Це адресована широкому колу читачів історія, що розкриває тему війни. Її можна читати і розглядати, над нею можна розмірковувати разом з дітьми. За жанровими ознаками вербальний компонент книги – казка, ключовою ідеєю якої є твердження, що сила в єдності й тільки разом можна здобути перемогу над злом. Самі ж автори в одному інтерв'ю наголошують: «це видання не про конкретну війну, а про те, як загалом сприймати такі події, як боротися з війною, як, зрештою, її перемогти» [6]. Попри те, що у малюнках, образах-символах закладено ідею української культури і реалій (Україна як прототип Рондо, флористична тема у книзі, алюзія до картини Марії Приймаченко «Будь проклята війна! Замість квіток ростуть бомби»), образи героїв є носіями символів інших народів, світової культури, тому книга є універсальною. Ілюстрації підкреслюють контрастність війни і мирного життя, асоціюються з темрявою, руйнуваннями, бомбами, вибухами, міліарною технікою, пораненнями і гармонійним життям, красою міста, дружбою казкових героїв, палітрою яскравих кольорів відповідно [3, с. 153].

Не менш відомими є пізнавальні книжки-картинки Романи Романишин та Андрія Лесіва. Гармонійне поєднання вербального і візуального компонентів, врахування вікових особливостей читачів й особливий художній стиль та видавничі рішення роблять їх унікальними й новаторськими. Не дивно, що першою книгою-картинкою українських авторів, яка здобула визнання на міжнародному рівні була адресована дітям від 9 до 12 років пізнавальна книжка-картинка «Зірки і макові зернята» (2014). Ілюстрована історія про дівчинку Дору, яка дуже любила рахувати, увійшла до числа переможців конкурсу «Bologna Ragazzi Award 2014» у номінації «Non-Fiction». Цю

найпрестижнішу міжнародну нагороду у галузі дитячої літератури Романа Романишин і Андрій Лесів отримали й у 2018 році за пізнавальну книжку-картинку *«Голосно, тихо, пошепки»* (2017) та *«Я так бачу»* (2018). Перша розповідає про слух, звук і тишу, про голос і мовчання, про звуки, які ми чуємо і яких не чуємо, а також про те, як важливо слухати і чути один одного. Друга – про зір і про те, що можна бачити Всесвіт не лише очима. У цьому ж ключі створена пізнавальна книжка-картинка про рух і про мандри: не лише людей, а й тварин, рослин, вітру, води, нашої планети *«Куди і звідки»* (2020); *«Мій дім і речі в нім»* (2015).

Жанр «нон-фікшн», який поєднує в собі інформативну цінність енциклопедій та захопливий стиль викладення традиційних для малюків казкових історій, у книжках-картинках набуває нових смислів ще й завдяки ілюстраціям. Це засвідчують, наприклад, пізнавальні книжки-картинки письменниці та ілюстраторки Оксани Були. *«День народження ялинки»* (2018) – її книга про те, як ялинковий туконі дбає, щоб ялинки, які народжуються влітку, підросли і зміцніли до зими. Але є одна особлива ялинка, яка народжується взимку. Її день народження це день народження й усіх туконі. Текст та ілюстрації спільно творять цю казкову історію, яка через вербальний і візуальний компонент має неабиякий емоційний вплив на юних реципієнтів. Такі книги-картинки розвивають уяву дітей, а разом з тим примножують добро й світло, вчать любити й піклуватися про інших.

Оксана Була спільно з Катериною Міхаліциною створили книгу-картинку *«Хто росте у парку»* (2016). Це ілюстрована розповідь «про зростання і пошук себе, про схожість і несхожість та важливість мати поряд когось, хто хоч трохи і хоч у чомусь до тебе подібний», про дерева, які ростуть у парку. В казково-ігровій формі через текст і малюнки діти дізнаються історію про маленького паростка, який виріс у парку і шукає, чий же він. Читачі легко запам'ятовують назви дерев, усвідомлюють, яка кора, насіння, листя, цвіт у берези, дуба, тополі, горобини і навіть гінкго – «срібного абрикоса».

Варті уваги книжки-картинки, цілісний художній світ яких створений завдяки синтезу різножанрових текстів (віршів, казок, пізнавальних оповідань) і якісних ілюстрацій. Такими є книжки-картинки Надійки Гербіш *«Одного разу на Різдво»* (2014, іл. Юлії Пилипчатіної), трилогія Тараса і Мар'яни Прохаськів *«Хто зробить сніг»* (2013), *«Куди зникло море»* (2014), *«Як зрозуміти*

козу» (2015); Оксани Луцевської *«Пташина коліскова»* (2017, іл. Світлана Балух), *«Папушка»* (2018, іл. Каті Степаніщевої); Ані Хромової *«Монетка»* (2015, іл. Анни Сарвіри); Катерини Єгорушкіної *«Скриня»* (2020, іл. Ірини Рудь-Волги); Марійки Луговик *«Вовченятко, яке запливло далеко в море»* (2020, іл. Софії Ус); Мар'яни Прохасько *«Кучеряві повертаються у місто»* (2016); Івана Андрусяка та Юліани Вербішук *«Досліджуй! Вище і вище і вище у небо»* (2020), Катерини Міхаліциної *«Слідопитенята»* (2020, іл. Інна Руда), Наталки Мелетич *«Привид, який не міг заснути»* (2020, іл. Наталія Чорна), Оксани Думанської *«Казка про дивовижну яблуню»* (2022, іл. Христина Лукашук) та ін. Читаючи і розглядаючи їх, можна поговорити з дитиною на різні теми, відтворити певні моделі поведінки. «Більшість книжок-картинок призначені для родинного читання, оскільки передбачають діалог: між читачем і книгою та між дитиною і батьками/педагогами» [2].

Окрему групу книжок-картинок формують абетки. Вони призначені для дітей дошкільного віку, є основою для вивчення мови і всебічного розвитку дитини. Українські видавництва пропонують багато різних абеток, але є одна знакова, яка ввійшла у топ-30 книг незалежності України, – *«Абетка»*, укладена Іваном Малковичем (А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 1999). Вона особлива завдяки вдало підібраним фольклорним та авторським віршикам на кожну букву й колоритними ілюстраціями одного з найвідоміших українських сучасних художників-ілюстраторів – Кості Лавра.

Цікавою є серія пізнавальних абеток-енциклопедій про видатних українців «Від А до Я», виданих у Видавництві Старого Лева. Це арт-буки для родинного читання, приклад того, як потрібно знайомити дітей з відомими людьми, їхнім життям і творчістю. У цій серії абетки-енциклопедії про митрополита Андрея Шептицького, його рід, формування його як людини і духовного наставника сучасників (Терещук Галина. Думанська Оксана; іл. Р. Романишин та А. Лесіва (арт-студія «Аграфка»). *«Шептицький від А до Я»*, 2015); класика української літератури Івана Франка (Тихолоз Наталя, Тихолоз Богдан; іл. Р. Романишин та А. Лесіва (арт-студія «Аграфка»). *«Франко від А до Я»*, 2016), про національного поета України, талановитого живописця, гравера, прозаїка, драматурга, співака, актора, скульптора Тараса Шевченка (Ушкалов Леонід; іл. Анастасії Стефурак. *«Шевченко від А до Я»*, 2017); про видатного українського філософа і педагога Григорія Сковороду (Ушкалов Леонід; іл.

Людмили Стецькович, Володимира Стецькович. «Сковорода від А до Я», 2019); про українську письменницю-модерністку, учасницю феміністичного руху на Буковині Ольгу Кобилянську (Кирилюк Світлана; іл. Івана Шкоропода. «Кобилянська від А до Я», 2022).

Для родинного читання, дітям і дорослим адресовано художні й пізнавальні книги-картинки, присвячені українській історії, культурі. Сучасні українські автори розповідають дітям казки про драматичні події нашого часу. Події Революції Гідності лягли в основу сюжету «Казки про Майдан» (2014), а розпочата росією війна і геноцид українського народу – «Казки про Світло» (2022) Христини Лукашук (нар. 1972 р). Авторка тексту й символічних, сповнених архетипів та глибинних сенсів ілюстрацій, подала доступну дітям інтерпретацію одвічної боротьби Добра і Зла. «Казка про Світло» веде читача шляхом «від часів створення української землі, через найтемніші роки і до остаточної перемоги у війні над злом». Образи-символи (Іскри Божої, державного прапора, голуба миру та ін.) виступають джерелом гармонії і внутрішньої сили кожного українця, Світла, що несуть у собі українська історія, культура й мова». Авторка переконує читачів, що це Світло не знищить жоден ворог, яким би великим і підступним він не був.

Темою боротьби України з її одвічним ворогом й патріотичними мотивами позначені книжки-картинки з казками «Півник» (2022, іл. Ольги Гайдамаки), «Півник-переможець» та «Пес Патрон. Маленька історія про велику мрію» (обидві 2022, іл. Богдани Боднар) Зоряни Живки, «Битва за місто» (2022, іл. Тетяни Копитової) Володимира Чернишенка, «Тор-тракторець, що тягне танк» (2023, іл. Олександра Шатохіна) Ольги Русіної. Це наповнені вірою в Перемогу казкові історії, де герої наділені надприродною силою і можливостями (так, Півник Зоряни Живки рятує мирних людей від розбійників зі Сходу). Віра в перемогу добра над злом допомагає дітям емоційно пережити складні події, а казкові образи книжок-картинок – візуалізувати бажане. У цьому полягає одна з функцій книжок-картинок, про яку писав П. Нодельман: «Книжки з малюнками можуть захочувати і часто спонукають дітей сприймати як належне бачення реальності, яке багато дорослих вважають неприйнятним» [12]. Під впливом книжок-картинок діти часто міркують про досягнення мети чарівним способом.

Книжка-картинка Катерини Тихозорі «Дім» (2022, іл. Олександр Продан) – це історія хлопчика, який вимушений полишити свій дім, зруй-

нований через початок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Оповідь ведеться від імені дитини, яка описує свої відчуття дорогою до безпечного місця – іншої країни. Тексту тут дуже мало, до дітей «промовляють малюнки», на яких спочатку зображено затишний дім хлопчика, щасливу родину в яскравому синьо-жовтому одязі. Образ війни візуалізовано у вигляді чорної хмари – жахливої істоти з кістлявими руками, яка кидає на землю вогненні бомби. Дім похилений, а батьки з хлопчиком на руках тікають. Наступна розгортка у вогненно-червоному кольорі. Дім показано як робота, який захищає своїх господарів від чорних ракет. Він вберіг родину, але не вберіг себе. Ілюстрації зруйнованого дому, знищених дерев виконано у сірому кольорі. Хлопчик міркує, де ж тепер його дім: у притулку, на вокзалі, в хаті дядька Матвія чи на шляху. У коротких реченнях виділено лексеми «дім», «притулок», «хата», «вокзал», «бездомні», «згадай», «чекає» та інші. В цій книжці-картинці образ дому динамічний, що послідовно передано як вербальними, так і візуальними елементами видання.

Про життя під час війни без слів розповідає «тиха книжка» «Жовтий метелик» Олександра Шатохіна (2022). Головна героїня – маленька дівчинка, яка символізує Україну. Вона тікає від жахливого павука, тенета якого більше нагадують колючий дріт концтаборів. Колючий дріт – це образ обмежень, страху і несвободи, які несе війна. Барвисті метелики – символи волі, вічності душі, згадка про життя до війни й надія на майбутнє. Автор використовує мову алегорій і дає відповіді на питання про свободу й обмеження, війну і мир. Через символічні образи та метафоричні сцени він розкриває глибинні істини, допомагаючи читачам осмислити буття з нових перспектив. Валентина Вздутьська назвала цю книжку «пронизливою метафоричною візуальною розповіддю про почуття, які в умовах війни переживаємо ми всі». Це «книжка про страх і звільнення, про безвихідь і свободу, про самотність і єдність, про загрозу і надію, а також про інші обставини війни є напрочуд сильною візуальною реплікою, що не потребує перекладу. Вона розповідатиме про український досвід далеко за межами України» [1].

Якісно у сегменті книг-картинок вирізняється пізнавальне видання, адресоване не лише дітям, а й дорослим, «П'ять колосків. Голодомор. Історії про те, як зникли українці» письменниці Юлії Смаль та художниці-ілюстраторки Юлії Ганик (2022). Це «історії справжніх живих дітей», яким довелося пережити голодомор чи померти

від голоду. Спогади Марічки з Херсонщини, Петра з-над Дніпра, Христі з Донеччини, Ганнусі з Харкова, Антоніни з Волині про звірства радянських комсомольців-нелюдів, які діяли згідно із злочинним законом Сталіна про 5 колосків, забирали усі харчі, розстрілювали людей, вивозили родинами у Сибір. Дівчинка, яка вижила, розповідає про смерть братів і сестер, батьків, родичів, сусідів, про свій страх перед комсомольцями і «чорними возами», які приходили і всіх забирали. Хлопчик згадує, як врятувався тільки тому, що батько його привіз у місто і залишив у дитячому будинку. Є тут й історія села Піски, яке повстало проти комсомольців і було занесено на «чорну дошку» та заморожено голодом. Це був страшний час, штучно створений радянською владою голод з метою знищення українців як нації. І про це мають знати усі покоління українців. Авторки видання доповнили художній текст словником основних понять голодомору. Текст та ілюстрації створено з урахуванням вікових особливостей юних реципієнтів і це дозволяє ефективно використовувати цю книжку в патріотичному вихованні дітей. Тема голодомору важка, але водночас важлива і має порушуватися у розмові з ними «задля того, щоб вони знали свою історію, пам'ятали трагічні її сторінки й не допустили повторення чергового геноциду українського народу» [4, с. 57].

З метою ознайомлення юних читачів з правдивою історією та культурою нашої держави і народу створена істориками Сергієм Жуковим та Марією Тахтауловою пізнавальна ілюстрована книга, експрес-путівник минулим «Україна. Від первісних часів до сьогодення» (2021). Цікаво, доступно й лаконічно автори розповідають про перших людей на українських землях, перше українське королівство, Литовську добу і Річ Посполиту, Лицарів Дикого Поля й Гетьманські часи, Україну у складі двох імперій і народження української нації, Українську революцію та війну за незалежність, українців під час світових воєн та інші знакові історичні події. Йдеться тут і про мову, архітектуру, мистецтво, сім чудес України, святкування й традиції українців. Ілюстрації Є. Миронюка увиразнюють зміст науково-популярного видання, роблять його унікальним мистецьким явищем.

Про національні страви у казках та ілюстраціях йдеться у книжці-картинці Зірки Мензатюк «Зварю тобі борщику» (2012, іл. Олеса Магеровська). Про традиції українців, вишиванку як маркер національної ідентичності й оберіг, цікаві поради для дівчаток щодо моди, стилю, вираження

власної індивідуальності – у «*Стильній книжці для панянки*» (2015, іл. Анастасія Стефурак) української дизайнерки Оксани Караванської.

Твори жанру «нон-фікшн» реалізовані у форматі книжки-картинки допомагають дітям пізнати світ, збагнути суть багатьох речей, розвиватися, збагачувати власний досвід у різних сферах, формувати світогляд, ціннісні орієнтації й утверджувати національну ідентичність. Подібну функцію виконують і віммельбухи – особливий тип розвивальних книжок-картинок, які характеризуються малюнками з великою кількістю деталей і об'єктів на кожній сторінці. У таких книжках, як правило, немає тексту або він мінімальний (наприклад, слова-назви), що дозволяє дитині самостійно досліджувати і вигадувати власні історії, розвиваючи фантазію та уважність. Віммельбухи використовуються для «читання як гри» [13], адресовані здебільшого дітям до 6 років. Їх специфічними особливостями є домінування візуального над вербальним, а часто відсутність вербального компонента; великий формат і невеликий обсяг (7–15 розворотів) видань; зображення окремих сцен чи локацій на окремих розворотах; відсутність єдиного композиційного центру і рівнозначність усіх зображених об'єктів; одночасність розгортання сюжетних ліній; зорієнтованість на читання дитини з дорослим, розглядання, комунікацію. Українські видавництва пропонують віммельбухи зарубіжних та українських авторів (напр., «*Кумедний віммельбух для маленьких чомусиків*» (2020) Олександри Ярмоленко).

До книг-картинок належать й поетичні збірки, в яких ілюстрації переважають над текстом чи є рівнозначними йому за змістовим наповненням. Мистецькими шедеврами є книги Галини Кирпи «*Ну й гарно все придумав Бог*» (2003, іл. Вікторія Ковальчук); Михайла Григоріва «*Зелена квітка тиші*» (2010, іл. Володимир Штанко); Василя Голобородька «*Віршів повна рукавичка*» (2010, іл. Інга Леві); Мар'яни Савки «*Босоніжки для стоніжки*» (2015, іл. Юлія Пилипчатіна) та ін. Так, аналізуючи книжку «*Зелена квітка тиші*», бачимо, як майстерно ілюстратор в кожному образі передає настроєвість, душевність і ніжність, родинне тепло, якими сповнені поезії Михайла Григоріва. «Ліричні верлібри для дітей вражають глибиною смислів і метафоричністю мови, емоційністю, польотом уяви і гармонією. Світ набуває в них особливої краси – квіти, дерева, птахи оживають новими незаними барвами» [5, с. 264]. У малюнках ці образи «оживають» завдяки обраній кольористичі, яскравим образам-деталю на білому тлі, зображенні маленької дівчинки у травах.

Дошкільнятам адресовані книги-картинки з віршиками Оксани Кротюк та ілюстраціями Наталії Анікіної «*Чап-чалату, гусоньки!*» (2015); «*Забавлянки*» (2011) Галини Малик з ілюстраціями Вікторії Намазової та багато інших книг-картинок, які можна детально аналізувати, використовуючи різні оптики (літературознавчу, мистецьку, педагогічну).

Висновки. Ключовими у сучасних українських книжках-картинках для дітей є теми пізнання навколишнього світу, природи, людини,

українських традицій, культури, історії, суспільних подій. Актуальними впродовж останніх років є тема й образи війни, боротьби українського народу за незалежність. Вербальний компонент книг-картинок різножанровий: вірші, казки, пізнавальні розповіді, оповідання. Популярністю користуються книжки-абетки, біографічні ілюстровані артбуки про відомих українців, пізнавальні книжки-картинки та віммельбухи для найменших, ілюстровані вірші та казки сучасних авторів, видані у форматі книжок-картинок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вздутьська В. Найважливіші дитячі книжки 2022 року: На що звернути увагу? *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/najvazhlyvishi-dytiachi-knyzhky-2022-roku-na-shcho-zvernuty-uvahu/>
2. Єфремова А. Віммельбухи як специфічний різновид книжки-картинки. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2017. № 7. С. 477–486.
3. Качак Т., Близнюк Т. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. № 2 (209). С. 151–157. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23>
4. Качак Т.Б., Ленько Х. П. Формування у молодших школярів патріотичних цінностей засобами дитячої літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 55–59. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.11>
5. Качак Т. Б. Українська література для дітей: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
6. Романа Романишин і Андрій Лесів: «Ілюстрації мають розвивати мислення». *Видавництво Старого Лева*. URL: <https://starylev.com.ua/news/romana-romanyshyn-i-andriy-lesiv-ilyustraciyi-mayut-rozvyvaty-myslennya>
7. Arizpe E., Styles M. *Children reading picturebooks: Interpreting visual texts*. Routledge, 2015. <https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9781315683911&type=googlepdf>
8. Kümmerling-Meibauer B., et al. *Learning from Picturebooks*. Taylor & Francis, 2015.
9. Kümmerling-Meibauer B. Picturebooks. In: *The Routledge Companion to Children's Literature and Culture*. Routledge. 2023. P. 95-105.
10. Landes S. Picture books as literature. *Children's Literature Association Quarterly*. 1985. № 10 (2). P. 51–54. <https://dx.doi.org/10.1353/chq.0.0218>
11. Nodelman P. How picture books work. *Children's Literature Association Quarterly*. 1981. P. 57–68. <https://dx.doi.org/10.1353/chq.1981.0013>
12. Nodelman P. Picture books and illustration. In: *Intl Comp Ency Child Lit E2 V1*. Routledge, 2018. P. 154–165. <https://doi.org/10.4324/9781315015729>
13. Rémi C. Reading as Playing. The Cognitive Challenge of the Wim-melbook. In: *Emergent Literacy: Children's Books from 0 to 3*. Edited by Bettina Kümmerling-Meibauer. Amsterdam: John Benjamins, 2010. P. 115–139.
14. Serafini F. Understanding visual images in picturebooks. In: *Talking beyond the page*. Routledge, 2020. P. 10–25.